

СИГИР ВА ТАНАЛАРДА АКУШЕР-ГИНЕКОЛОГИК КАСАЛЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ

The article established that the main cause of cases of premature culling of cows is obstetric and gynecological diseases which highly productive animals most often suffer from. In this regard, the aim of the research was to develop, compare, and also improvement of methods for stimulating reproductive function in cows and heifers in ecologically unfavorable zones of the republic.

Кўп йиллик тажрибалар кўрсатиб турибдики, ҳар хил микро-организмларнинг патологик таъсиридан пайдо бўлган сигир ва ғунажинларнинг симптоматик пуштсизлиги ҳўжаликларга ҳозирда жуда катта иқтисодий зарар келтириши давом этмоқда.

Шу сабабли акушер-гинекологик касалликлар чорвачилик соҳасининг асосий муаммоларидан бўлиб, ҳар доим ва ҳамма жойда мутахассис ва чорвадорларнинг диққат эътиборидадир.

Республика ҳўжаликларида 12-25% ва ундан ҳам кўпроқ сермахсуддор сигирлар аборт, йўлдош ушланиб қолиши, ўткир ва сурункали эндометритлар туфайли қисир қолиб, мавжуд бўлган барча восита ва усуллар билан самаралироқ даволанмасдан подани тиклашга яроқсиз бўлиб қолади.

Бу салбий ҳолатларни ишлаб чиқарилган замонавий биотехнология усулларига асосланиб бартараф этиш мумкин.

Чорвачиликни тиклаш биотехнология усуллари туғиш давридан то навбатдаги туғиш давригача бўлинади ва молларни қочиринишга тайёрлаш, жинсий аъзолар фаолиятини кучайтириш зигота ва ҳомилаларни сақлаб қолиш ҳамда гинекологик касалликларни олдини олишдан иборат.

Молхоналарнинг дезинфекция қилиниши ҳайвонлардаги касалликларнинг олдини олишда асосий ишлардан бири бўлиб ҳисобланади. Афсуски, бунга кўпчилик ҳўжаликларда керакли аҳамият берилмайдди. Бу энг муҳим чоралар бутунлай қилинмайдди, ёки қўлнинг учи билан эскирган 30-40 йиллик лойиҳалар билан ўтказилаётти. Ҳозир замонавий, жуда кенг спектрли дезинфектантлар чиқарилмоқда. Буларнинг биттаси делеголь — жуда кенг спектрли комплекс, ювиш эффектига эга препарат. Бу-бирдан бир препарат таркибда 8 та актив компонентларни қамраб олиб, барча мавжуд бўлган вирус, бактерия ва замбуруғлардан холи бўлиш гаровини ўз ичига олади.

Сигир ва таналарнинг акушер-гинекологик касалликларининг олдини олиш чора-тадбирлари уларнинг буғозлик давридан бошланади. Ҳайвонларнинг йўлдош ушланиб қолишларини ва бола ташлашларидан ҳамда патологик туғиш жараёнларидан сақлаш учун уларга махсус тартиб ишлар олиб борилиши зарур. Бунда сигирларни туғишга 60 кун қолганида улар сут соғишдан тўхтатилиб, тўқ бўғоз моллар гуруҳига ўтказилади - сухостой (сутдан чиқарилган давр).

Бўғоз молларни туғруқхонага туғишга 10-15 кун қолганида санитария қоидаларига риоя қилиб ўтказилади (тери, тананинг орқа қисми, ташқи жинсий аъзолар ва туёқлари дезинфекцияланиб ювилади).

Даволаш чора-тадбирлардан юқори самара олиш учун фермада стационар ёки даволаш пункти бўлиши лозим ва уларда аптека, манеж, операцион ва ёрдамчи хоналар бўлиши керак.

Стационарлар молларни яйратиш учун қўралар билан бириктирилиши. Стационарларда ва уларда молларни даволаш учун керакли шарт-шароитлар бўлиши керак: канализация, водопровод, иситиш ускуналари, дори-дармонлар, озиқа захиралари, хизматчилар ва ҳоказолар. Даволаш ва олдини олиш чоралари ўз вақтида бажарилса, юқори самара олиш мумкин.

Сигирларда йўлдош ушланиб қолишининг олдини олиш чора - тадбирлари.

Гинекологик касалликлардан 60-80% ни жинсий аъзоларининг ҳар хил яллиғланишларига тўғри келади, бу яллиғланишлар кўпинча сигирларнинг йўлдош ушланиб қолишдан пайдо бўлади. Кўпгина ҳолатларда 20-40% туккан сигир ва ғунажинларда йўлдош ушланиб қолди. Умуман олганда, амалиётда йўлдош ушланиб қолишдан, бачадон субинволюция ва эндометритлардан ҳолис ҳўжаликлар кузатилмайдди.

Одатда сигирларда йўлдош туккандан кейин 5-6 соат ўтгач, тушиши керак. Агарда йўлдош туккандан сўнг 7-8 соат, айниқса, 10-12 соат ва ундан кўпроқ вақтда тушса, бу метёрга мос эмас ва бу молнинг организмда модда алмашинуви бузилганлиги ёки озиклантириш ва парваришлардан нотўғри фойдаланганликдан дарак берувчи далил деб ҳисоблаш керак.

Молларнинг йўлдош ушланиб қолиши кўпроқ бачадон атония ва гипотонияси ҳамда унинг ретракцион (қисқариш) фаолиятининг бузилиб сусайишида, ёки хорион ва бачадон қарунқоларнинг жипслашиб пайванд бўлишидан пайдо бўлади.

Озуқа рационлари етарли даражада бўлмаслиги ёки уларнинг таркибда юқорида кўрсатилган моддаларнинг камчилиги, ёки бутунлай етишмаслиги, мацционнинг йўқлиги, юқумли ва юқумсиз касалликлар молларнинг йўлдош ушланиб қолишига мойил қилади. Ҳўжаликларда бу иллатлар битта эмас, кўпгина камчиликлар биргаликда кузатилади.

Шунга асосланиб сигирларнинг йўлдош ушланиб қолишининг олдини олиш чоралари ишлаб чиқилди. Улар комплекс агрономик, зоотехник ташкилий ҳўжалик ва ветеринария чораларини қамраб олиб, умумий молларнинг табиий чидамлилигини оширишга бағшланган. Ундан ташқари сигирларнинг йўлдош ушланиб қолишининг олдини олиш учун махсус тайёрланган (профессор М.Т. Бабаев билан биргаликда) полимерли "карбоказ" препарати қўлланилди. Бунинг учун соғишдан чиқарилган бўғоз сигирларнинг мушак орасига препарат "Карбоказ" 2 марта, 15-20 кун оралик билан юборилди. Натижада 20 бош туккан сигирлардан фақат 1 бош молда (5%) йўлдош сақланиб қолган. Айнан шу вақтда назоратдаги 32 бош бўғоз сигирлардан 11 - таси (34,3%) йўлдош ушланиб қолгани рўйхатга олинди.

Сигирларда эндометрит касаллигининг олдини олиш чора-тадбирлари.

Сигирларда ўткир эндометритларнинг олдини олиш учун юқорида кўрсатилган комплекс чора-тадбирлар билан барто-нелларни бартараф этадиган азидин ва диамидин асосида тайёрланган кенг таъсир қамровига эга препаратлар комплекси ишлаб чиқилди.

Сигирлар тукканга 10-15 кун қолганда уларнинг мушак орасига 10-12 мл Е селен препарати юборилади. Туккандан кейин эса юқорида кўрсатилганидек нейрогормонал препаратлар (прозерин, карбохолин, фурамон, синэстрол, эстрадиол, окситоцин) йўриқномаларига асосланиб, оғиз сути билан биргаликда қўлланилади. Кейинчалик сигирларнинг йўлдошлари тушиши

билан уларнинг бачадонига "Карбоказ" препарати, ҳар 100 кг тирик вазнига 5 млдан, бир марта юборилади.

Тадқиқотлар натижасида препаратларнинг профилактик хусусияти баланд эканлиги аниқланди. Бунда тажрибадаги моллар туққандан кейин 1,5-2,5 ойда оталандилар. Шу вақтнинг ўзига туққан назорат гуруҳидаги моллар 3-4 ой мобайнида 70% оталандилар.

Сигир ва ғунажинларда абортлар профилактикаси

Қорамолларнинг бола ташлаши пуштсизликнинг асосий муаммолардан бири бўлиб, кўп мутахассис ва чорвадорларнинг эътиборини жалб қилади. Ҳайвонларда абортларнинг кўпчилиги специфик ва нонспецифик инфекциялардан пайдо бўлиши белгиланган. Шундан маълумки насли буқаларнинг уруғларида бруцеллёз, туберкулёз, лептоспироз, трихомоноз, оксил, вагинитларнинг чиқарувчи микроб ва вируслар ҳамда шартли патоген микрофлоралар топилади. Улар сигир ва ғунажинларнинг аборт ва жинсий аъзоларининг яллиғланиш жараёнларига олиб келиши мумкин. Шу билан бирга абортларнинг катта қисми, айниқса, хомилдорликнинг дастлабки даврида кечадиган абортларнинг сабаблари аниқланмасдан қолади. Бундай ҳолатларда бизларнинг махсус текширишлар натижасида барча аборт қилинган хомилалардан бактериялар ажратиб олинди ва улар бола ташлашнинг асосий сабаблардан бири эканлиги аниқланди.

Яширин абортлар, яъни эмбрион ўлимини олдини олиш учун молларнинг табиий чидамлилигини оширадиган ҳамда нейрогормонал препаратлар қўлланилади. Амалиётда бунинг учун ёғда эрийдиган А, Д, Е витаминлар, калий йоди, метало-сот ва бошқа минерал моддалар холинемиметик препаратлар (прозерин, карбохолин, фурамон) қўлланилади. Ундан ташқари эмбрион ўлимини олдини олиш учун прогестерон ва бошқа препаратлар билан биргаликда окситоцин, трихомонадларга, ҳамда кампилобактериялар ва шартли патоген микробларга қарши чиқарилган антибиотик ва антисептиклар қўлланилади. Шуларни эътиборга олиб юқорида кўрсатилган самарали, яъни "Карбоказ" препарати ишлаб чиқилди. Бу комплексли препарат патоген ва шартли патоген микроорганизмларга таъсир этиб, хомилаларнинг ўлимини олдини олади. Препарат молларни қочиргандан 10-12 соат ўтгандан сўнг мушак орасига юборилади. Микдори ҳар 100 кг тирик вазнига 5 мл препарат ишлатилади. Орадан 7-10 кун ўтгач, препаратни такрор қўллаш мақсадга мувофиқдир.

Чорвачилик фермаларида барча чора-тадбирларга қарамадан тўхтамай кечадиган абортлар кузатилиб

келмоқда. Бундай ҳолларда махсус тайёрланган полимерли суспензия қўлланилади. Препарат 3-4 марта, ҳар 10-15 кунда қўлланилганда абортлар тўхтайди ва фермаларда тирик ва соғлом бузоқлар туғила бошлайди.

Шундай қилиб, акушер-гинекологик касалликлар (аборт, йўлдош ушланиб қолиши, бачадон субинволюцияси, ўткир ва сурункали эндометрит ва ҳоказолар) симптоматик пуштсизлигининг асосий сабабларидан бири бўлиб турибди. Айниқса, сигир ва таналарни сифатсиз озиклантириш, ғайвонларни асрашда зоогигиеник шарт-шароитларни, яъни микроклимат параметрларининг ноқулайлиги, маъдоннинг етарли даражада бўлмаслиги ҳамда туғишга ёрдам бермаслик ва қочиришда ветсанитария қоидаларга риоя қилмаганида ва туғишдан кейинги гинекологик касалликларини ўз вақтида сифатли даволаш чора-тадбирларини ўтказмасликдан пайдо бўлади.

Олинган бузоқларнинг сони сут ва ўшшт маҳсулотларини қамайиши натижасида пайдо бўлган улкан иқтисодий зарарларни олдини олиш учун ҳўжаликларда ғайвонларнинг табиий чидамлилигини ошириш, нейро-гормонал фаолиятини тартибга солиш ва касалликнинг асосий қўзғатувчиларни бостириш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Сигирларда туғишдан кейинги эндометритларнинг олдини олишда "Карбоказ" препарати нейрогормонал препаратлари ва оғиз сути билан биргаликда қўлланилганда самараси умумий восита ва усуллардан 1,5 – 2 баробар юқори натижа беради.

**Ш. БОЛИЕВ,
О. Қўлдошев,**

Ўзбекистон ветеринария илмий-тадқиқот институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Балашов Н.Г. Ветеринарный контроль при искусственном осеменении животных. М.: Колос, 1980. 272 с.
2. Епишин В.А. и др. Пробиотик зоонорм при эндометрите коров. // Ветеринария, М., 2004, №7.
3. Заянчковский И.Ф. Задержание последа и послеродовые заболевания у коров. – М.: Колос 1964 г. 384 с.
4. Муртазин Б. Бактериальные аспекты акушерско-гинекологической патологии коров // Дисс. на соискание ученой степени доктора ветеринарных наук. Самарканд, 2009. – 280 с.
5. Полянцева Н.И. Воспроизводство в промышленном животноводстве. М.: Росагропромиздат, 1990. – 210 с.
6. Студенцов А.Л. и др. Акушерство, гинекология и биотехника размножения животных. М.: Колос. 2005.

УЎТ: 619;636.2

БУЗОҚЛАРДА КИНДИКНИНГ ЙИРИНГЛИ ЯЛЛИҒЛАНИШИНИ ОПЕРАТИВ ДАВОЛАШ

In this article was present spreading and treatment of septic inflammations of navels among young born calves.

Ички юқумсиз касалликлар натижасида ўлган бузоқларнинг 80-98 фоизини 10 кунликкача бўлган бузоқлар ташкил қилади. Бузоқларнинг киндик яллиғланиши (омфалит) ёш ғайвонлар касаллиги бўлиб, асосан бир ҳафталик бузоқлар касалланади (В.А.Грин 1982, А.С.Кашин, А.И.Гречкин 2003, В.Н.Филатов 2007). Бузоқлардаги касалликлар мускуллар ривожланиши

етишмаслигидан 20%, камқонлик натижасида 60%, вақтидан олдин туғилиши натижасида 10,5% (В.М.Подкопаев, В.П.Шишков 1967, Ю.Н.Алехин) юзага келади.

Киндик яллиғланиши (омфалит) патоген ва шартли патоген микроорганизмлар иштироки натижасида келиб чиқади (В.М.Подкопаев, В.П.Шишков 1967,